

Биология и здравно образование – XI клас

Колона 1	Колона 2	Колона 3	Колона 4	Колона 5	Колона 6
	Очаквани резултати	Учебно съдържание (теми, понятия, контекст и дейности, междупредметни връзки)			
Ядро на учебно съдържание	Стандарт и очаквани резултати на ниво учебна програма	Теми и очаквани резултати (по теми)	Основни понятия (по теми)	Контекст и дейности на ниво програма	Възможности за междупредметни връзки
1. Клетка (микро система – структура и процеси)	1. <u>Описва и представя схематично (или чрез символи) функции на микросистемата.</u> • Характеризира (на единна основа) спецификата на всяко едно равнище на организация на микросистемата. • Представя (чрез различни знакови системи) процеси в клетката. • Изяснява същността на различни биотехнологични процеси. • Познава различни методи за изучаване на клетката. 2. <u>Сравнява класификации на химични елементи, съединения, органели, процеси, клетки и механизми за регулация.</u> • Избира признаци за сравнение на компоненти и	<u>Тема 1. Равнища на организация на микросистемата.</u> • Описва в определена последователност структурата на компонентите (на молекулно, надмолекулно и органелно равнище) и взаимоотношенията между тях • Разпознава структури на всяко равнище, независимо от начина на представяне (текст, формули, символи, схеми, модели, микроскопски снимки, електронограми). • Определя на структурна и функционална основа общо и различно между молекулно и надмолекулно равнище. • Изяснява същността на процеса самостглобяване. • Групира вируси по различни критерии: структура, начини на навлизане в клетката, възпроизводство, начини на напускане на клетката, патогенност.	химични елементи химични съединения въглехидрати липиди белтъци ензими ДНК РНК надмолекулни комплекси хроматин вируси ретровируси самостглобяване органели интерферон прокариотна клетка	<u>На учениците се дава възможност да:</u> • Описват резултати от наблюдения, експерименти и изследвания • Разчитат таблици, графики, схеми, електронограми • Изработват схеми, таблици, диаграми, модели, микроскопски препарати • Конструират опитни постановки за изследване на	• Прилагат знания от химията за химични елементи, химични съединения и свойствата им при характеризиране на равнищата на организация на микросистемата Прилагат знания за изотопи и радиоактивност

Колона 1	Колона 2	Колона 3	Колона 4	Колона 5	Колона 6
	процеси в клетката. Избира подходящи методи в съответствие с поставена цел за изучаване на клетката. Използва групи признаци при сравняване на биотехнологични процеси в последователност "цел → резултати".	Описва хипотези за произхода на вирусите и изяснява значението на вирусите в еволюцията на общия генофонд на Земята. Характеризира вирусни заболявания (СПИН, грип) при човека и други организми и оценява социално-икономическия ефект. Илюстрира с примери използването на вирусите в генното инженерство.	еукариотна клетка плазмиди	структури и процеси	при изучаване на влиянието им върху живите клетки и организми.
	<u>3. Извежда причинно-следствени връзки между структури и процеси в различните клетъчни равнища.</u> Определя взаимоотношения между равнищата на микросистемата на структурна и функционална основа. Аргументира единството "част – цяло" на равнищата в микросистемата. Свързва структури и процеси в клетката с определени методи за изучаването им. Оценява социални и етични	Изяснява същност на различни методи, специфични за изследване на равнищата в микросистемата (електрофореза, хроматография, микроскопия, фракциониране, клониране, хибридизация, автордиография). Описва метода "клетъчни култури", значението му в науката и приложението му в различни области. <u>Тема 2. Процеси в клетката и структури, които ги осигуряват.</u>	клетъчни култури методи за изучаване на клетката	Решават типови задачи по даден алгоритъм Изказват мнение и дискутират по представен проблем Проучват самостоятелно (по даден план и ориентири) зададени им проблеми	Прилага т знания за основни химични процеси (дисоциация, окисление, редукция, катализа, хидролиза) при характеризиране на процеси в клетката и в организма. Използв

Колона 1	Колона 2	Колона 3	Колона 4	Колона 5	Колона 6
	аспекти на биотехнологичните процеси. • Аргументира значението на биотехнологичните процеси за прогреса на човечеството.	<u>Тема 2.1. Генетични процеси</u> • Дефинира всеки един от генетичните процеси по алгоритъма: "участващи структури; локализация; механизми". • Проследява в необходимата последователност етапите на всеки един от генетичните процеси. • Представя схематично и чрез символи генетичните процеси. • Сравнява генетични процеси въз основа на избрани признаци. • Обосновава същността на генетичните процеси във връзка с основните жизнени процеси и потока на информация.	репликация транскрипция транслация активация инициация елонгация терминация мутация мутагенни фактори "зреене" на иРНК	• Работят в групи по решаването на даден проблем или казус	ат знания за основни мерни единици при прилагане на методи за изследване и експерименти • Прилагат знания за светлина, звук при характеризане на жизнени процеси
		• Описва и илюстрира с примери основни начини на регулация на генната активност. • Представя чрез текст, схема или символи структурата на: ген, оперон, прекъснати гени)	регулация на генната активност ген повторени гени прекъснати гени екзони		• Осъзнават връзката между етика и генетичен експеримент

Колона 1	Колона 2	Колона 3	Колона 4	Колона 5	Колона 6
		Познава същността и приложението на метода автордиография при изучаване на генетичните процеси. <u>Тема 2.2. Метаболитни процеси</u> Определя метаболитните процеси въз основа на група признаци и извежда общо и различно. Описва и представя схематично етапи на анаболитни и катаболитни процеси (при про- и еукариотни клетки) и тяхната енергетична връзка. Проследява и представя схематично последователност от етапи на метаболитни процеси (гликолиза, цикъл на Кребс, биологично окисление, окислително фосфорилиране, ферментации, хемосинтеза, бактериална фотосинтеза)	интрони промотор оперон геном генетична карта онкогени транспозоми генетичен код картиране метаболизъм анаболитни процеси катаболитни процеси биологично окисление ферментация хемосинтеза бактериална фотосинтеза фотосинтеза		Прилагат знания за междуличностни взаимоотношения и работа в група Прилагат знания за етични норми като база за оценка на социални и личностни проблеми Прилагат знания за представяне на биологична информация чрез различни литературни форми

Колона 1	Колона 2	Колона 3	Колона 4	Колона 5	Колона 6
		• Описва влиянието на различни фактори върху интензивността на метаболитните процеси <u>Тема 2.3. Клетъчно делене, диференциация и регулация.</u> • Представя чрез текст, схема или символи етапите на видовете клетъчно делене. • Извежда общо и различно между отделните начини за клетъчното делене (амитоза, митоза, мейоза). • Дефинира клетъчното диференциране и обосновава зависимостта му от различните видове митоза. • Описва и представя схематично механизми за междуклетъчна сигнализация и видове клетъчни контакти. • Изяснява диференциацията на клетките и регулацията на процесите въз основа на взаимоотношението "среда - клетка".	ензимна регулация Клетъчна диференцировка амитоза мейоза кросинговър митоза стволова митоза диференцираща митоза трансформираща митоза жизнен цикъл митотичен цикъл клетъчни контакти		

Колона 1	Колона 2	Колона 3	Колона 4	Колона 5	Колона 6
		<u>3. Биотехнологични процеси на равнище микросистеми</u> • Познава и илюстрира с примери основни насоки на генното инженерство (рекомбинантни ДНК технологии, хибридизация, клониране, генна терапия на наследствени болести, синтез на биологично-активни вещества). • Описва основните методи, използвани в генното инженерство на клетъчно ниво (пренасяне на хромозоми, пренасяне ядра от клетка в клетка, хибридизация на клетки) • Аргументира избор на метод при дадени цел и очакван резултат • Обосновава значението на генното инженерство за лечение на наследствени заболявания и за човешкия прогрес от различни аспекти (социално-икономически, научен, етичен и др.)	Рекомбинантни ДНК технологии хибридизация клатиране, генна терапия		

Колона 1	Колона 2	Колона 3	Колона 4	Колона 5	Колона 6
2. Много-клетъчен организъм (мезо-система – структура и процеси)	1. Сравнява групи многоклетъчни организми по основните жизнени процеси и формулира еволюционни тенденции. • Определя общо и различно между жизнени процеси при различните групи многоклетъчни организми. • Извежда еволюционни тенденции въз основа на взаимоотношения "структура – функция" и "организъм – среда".	<u>Тема 1. Равнища на организация на многоклетъчния организъм</u> • Обосновава многоклетъчния организъм като цялостна система • Илюстрира с примери основни принципи в еволюцията на многоклетъчния организъм (принцип за прогресивното развитие; за зависимостта на еволюционното развитие от условията за съществуване)	гъби растения животни тъкани растителни тъкани животински тъкани	• Работят с модели и самостоятелно моделират структури и процеси на клетъчно и организмово равнище	
	2. Анализира взаимоотношения между част и цяло (организъм); етапи от еволюцията на организмите; роля на генното инженерство. • Аргументира развитието на взаимоотношенията между равнищата на многоклетъчния организъм в еволюционен аспект. • Обосновава връзката между хигиенни изисквания и нормалното функциониране на човешкия организъм. • Оценява социалния аспект на генното инженерство и	• Описва и представя схематично тъкани при многоклетъчни организми по единен алгоритъм. • Аргументира взаимоотношения "структура – функция" на органи и системи при многоклетъчни организми (гъби, растения, животни, човек). <u>Тема 2. Жизнени процеси и еволюция на структурите, които ги осигуряват</u> • Дефинира основните жизнени процеси при многоклетъчните организми.	животински тъкани органи растителни органи животински органи системи движение обмяна на	• Трансформират информация от една в друга знакова система • Прилагат различни методи за изследване на клетката и организма • Участват в дискусии, семинари, ролеви игри	

Колона 1	Колона 2	Колона 3	Колона 4	Колона 5	Колона 6
	значението му за лечението на наследствените заболявания.	• Сравнява и извежда специфика на отделни жизнени процеси при различни групи многоклетъчни организми. • Илюстрира с примери етапи от еволюцията на структурите, които осигуряват отделните жизнени процеси при различните групи многоклетъчни организми. • Описва и представя схематично основните жизнени процеси при човека и структурите, които ги осигуряват в норма и отклонение. • Познава пределно допустими норми на параметрите на средата и въздействието им върху човешкия организъм при отклонения от нормата.	вещества и енергия обмяна на информация регулация наследствено ст изменчивост растеж развитие стареене смърт мутагенни фактори мутации наследствени болести при човека	и обществени прояви, свързани с екологични и здравни проблеми.	
		• Обосновава значението на профилактиката и хигиенните изисквания като условия за здравето на човека. • Познава спецификата на методите, използвани при изследвания на	синдроми гаметогенеза оплождане сегментация гаструлация		

Колона 1	Колона 2	Колона 3	Колона 4	Колона 5	Колона 6
		наследствеността при човека. • Характеризира генетичните основи на наследствените болести при човека и тяхната фенотипна проява. • Обяснява същността на различни методи на генното инженерство и значението им за лечението на наследствени заболявания. Обосновава вредното въздействие на наркотиците, някои лекарствени средства и тютюнопушенето върху здравето на човека и аргументира необходимостта от социални и законодателни мерки за борба с тях и ролята на отделния човек.	хистогенеза органогенеза хомеостаза ваксини имунитет антиген антитяло алергии генно инженерство		
3. Наблюдения, експерименти, изследване	<u>1. Описва методи за изследване на клетката, организма; биотехнологични методи и значението им за човека.</u> Представя чрез модели последователност от операции на различни методи за изследване.				
	• Представя последователност от етапи на методи за получаване на биологично активни вещества и аргументира практическото им значение.				

Колона 1	Колона 2	Колона 3	Колона 4	Колона 5	Колона 6
	<u>2. Моделира структури и процеси на ниво клетка; организъм</u> • Познава и прилага основни изисквания за изграждане на структурен и функционален модел. <u>3. Изчислява и определя големина на клетки и органели; генетично разпадане при различно кръстосване.</u> • Прилага специфичните за даден метод изисквания при определяне размера на клетки и органели • Определя и представя (чрез символи) генетично разпадане по генотип и фенотип <u>4. Прилага алгоритъм при решаване на задачи</u> • Избира от група алгоритми оптималният за решаване на даден тип задачи. • Прилага алгоритъм за решаване на поставена задача при дадени цел и условия. <u>5. Прогнозира патологични промени в клетката и организма под влияние на различни фактори.</u> • Определя очакван резултат от въздействието на мутагенни фактори.				

